

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنرهای تجسمی و کاربردی
گروه صنایع دستی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته صنایع دستی گرایش پژوهش

تجلی عدد چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران

استاد راهنما:

خانم دکتر مهرنوش شفیعی

استادان مشاور:

آقای دکتر قباد کیانمهر

خانم بهاره تقوی نژاد

پژوهشگر:

مهسا حسن نسب

بهمن ماه ۱۳۹۰

اظهار نامه دانشجو:

موضوع پایان نامه : تجلی عدد چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران

استاد راهنما: خانم دکتر مهرنوش شفیعی

اینجانب مهسا حسن‌نسب دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته صنایع دستی گرایش پژوهش دانشکده هنرهای تجسمی و کاربردی دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۸۱۱۳۰۹۲۰۴ گواهی می‌نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأیید می‌باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به‌علاوه گواهی می‌نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به‌طور کامل رعایت کرده‌ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است.
نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنرهای تجسمی و کاربردی
گروه صنایع دستی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته صنایع دستی گرایش پژوهش خانم مهسا حسن نسب با عنوان:

تجلی عدد چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجه‌ی کارشناسی ارشد که در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره.....درجه..... به تصویب نهایی رسید

- ۱- استاد راهنمای اول پایان نامه خانم دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۳- استاد مشاور اول پایان نامه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۴- استاد مشاور دوم پایان نامه خانم دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۵- استاد داور داخل گروه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا
- ۶- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر با مرتبه علمی امضا

مهر و امضای مدیر گروه

زحمات بی‌کران اساتید گران‌قدری که در این راه با صبر و
حوصله‌ی فراوان راهنماییم بودند را صادقانه ارج می‌نهم.

با همهی وجود، بی که جبران ذره‌ای از

مهربانی و رنج سالیانشان باشد

تقدیم به پدر و مادرم

که در راه بالیدن من آنچه داشتند

در طبق اخلاص گذاشتند.

چکیده:

هنر هر قوم و ملتی بزرگترین هدیه به تاریخ آن سرزمین است. به جرأت می‌توان گفت سفالگری از مهم‌ترین و ابتدایی‌ترین هنرهای دست بشر است که همواره راهگشای محققان برای جستجو در ادوار گذشته بوده است.

سفالگران با منقوش کردن سفالینه‌ها، در واقع از آنها به عنوان جایگاهی برای بیان افکار و عواطف و تجسم باورها و اعتقادات خود بهره می‌گرفته‌اند. در مطالعه‌ی سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران بسیار به نقوشی برمی‌خوریم که بر پایه تقسیمات چهارگانه تصویر شده‌اند و به نوعی می‌توان تجلی عدد چهار را در آنها شاهد بود.

بدون شک برخی از اعداد در میان اقوام و فرهنگ‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده‌اند و این گونه به نظر می‌رسد که عدد چهار در فرهنگ و هنر ایران به ویژه هنر سفالگری از تقدم و اولویتی خاص برخوردار بوده است. پژوهش حاضر، جستاری است پیرامون عدد چهار و چگونگی تجلی آن در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران که به بررسی جایگاه و نمود این عدد در این سفالینه‌ها می‌پردازد و در تلاش است که تلقی انسان ابتدایی را از این عدد در چگونگی پیدایش برخی نقوش ذکر کند.

روش تحقیق در این رساله از نظر هدف کاربردی نظری بوده و به روش تاریخی توصیفی انجام شده است. مطالب به روش اسنادی (کتابخانه‌ای) گردآوری شده و به صورت کیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند.

نتایج تحقیق تجلی عدد چهار را بر سفالینه‌ها نشان داده و در ضمن از این نتایج چنین برمی‌آید که چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران چنان نمود پررنگی داشته که این فرضیه را قریب به یقین می‌نماید که این تجلی با فکر و اندیشه‌ای پایدار و عمیق گره خورده بوده و شاید به نوعی تبلور اعتقادات آن مردمان بوده است.

کلید واژه‌ها: چهار، مفاهیم اعداد، اعداد در فرهنگ، سفالینه‌های پیش از میلاد، سفال

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	۱-۱- مقدمه.....
۲	۲-۱- بیان مسئله (تعریف موضوع پژوهش).....
۳	۳-۱- اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش.....
۳	۴-۱- اهداف پژوهش.....
۳	۵-۱- چارچوب نظری پژوهش.....
۳	۶-۱- روش پژوهش.....
۴	۷-۱- قلمرو مکانی پژوهش (جامعه آماری).....
۴	۸-۱- قلمرو زمانی پژوهش.....
۴	۹-۱- روش نمونه‌گیری و تعیین حجم نمونه.....
۴	۱۰-۱- ابزارهای گردآوری داده‌ها.....
۴	۱۱-۱- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۵	۱۲-۱- محدودیت‌های پژوهش.....
	فصل دوم: نگاهی به جایگاه عدد چهار در فرهنگ ایران
۷	مقدمه.....
۷	۱-۲- نگاهی اجمالی به مفاهیم عدد چهار.....
۱۱	۲-۲- نگاهی به جایگاه عدد چهار در ادبیات ایران.....
۱۸	۳-۲- نگاهی به جایگاه عدد چهار در ادیان موجود در ایران.....
۲۰	۱-۳-۲. چهار در آیین مهر.....
۲۲	۲-۳-۲. چهار در دین زرتشت.....
۲۴	۳-۳-۲. چهار در آیین مزدکیان.....
۲۴	۴-۳-۲. چهار در باورهای مذهبی بین‌النهرین.....
۲۵	۵-۳-۲. چهار در دین مسیحیت.....
۲۷	۶-۳-۲. چهار در یهودیت.....
۲۸	۷-۳-۲. چهار در اسلام.....
۳۲	۴-۲- نگاهی به جایگاه عدد چهار در موسیقی ایران.....

۳۴ ۲-۵- نگاه‌های به جایگاه عدد چهار در شهرسازی و معماری ایران.....

فصل سوم: بررسی جایگاه و نمود عدد چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران

۴۱ ۳-۱- بررسی جایگاه عدد چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران.....

۴۸ ۳-۲- بررسی تجلی عدد چهار در نقوش سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران.....

۴۹ ۳-۲-۱. تجلی عدد چهار در نقوش خطی.....

۵۸ ۳-۲-۲. تجلی عدد چهار در نقوش هندسی.....

۵۸ ۳-۲-۲-۱. مربع.....

۷۰ ۳-۲-۲-۲. لوزی.....

۷۲ ۳-۲-۲-۳. مثلث.....

۷۸ ۳-۲-۲-۴. چلیپا.....

۸۵ ۳-۲-۲-۵. سواستیکا.....

۹۱ ۳-۲-۲-۶. ماندالا.....

۹۴ ۳-۲-۳. تجلی عدد چهار در نقوش گیاهی.....

۹۷ ۳-۲-۴. تجلی عدد چهار در نقوش حیوانی.....

۱۰۱ ۳-۲-۵. تجلی عدد چهار در نقوش انسانی.....

۱۰۴ نتیجه‌گیری.....

۱۰۸ منابع و مآخذ.....

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۵۰	شکل (۳-۱) طرح سفالینه‌ی تپه‌ی حصار دامغان، ۳۳۰۰-۳۵۰۰ قبل از میلاد
۵۰	شکل (۳-۲) طرح سفالینه‌ی تپه‌ی حصار دامغان، ۳۳۰۰-۳۵۰۰ قبل از میلاد
۵۱	شکل (۳-۳) طرح سفالینه‌ی دوره‌ی سوم سیلک کاشان
۵۳	شکل (۳-۴) نقش سفالینه‌ی تپه زاغه، دوره مس کوبیده
۵۳	شکل (۳-۵) نقش سفالینه‌ی تپه زاغه، دوره مس کوبیده
۵۳	شکل (۳-۶) نقش سفالینه‌ی دوره دوم سیلک کاشان
۵۳	شکل (۳-۷) طرح سفالینه‌ی دوره‌ی سوم سیلک کاشان، ۴۲۰۰-۳۵۰۰ قبل از میلاد
۵۴	شکل (۳-۸) طرح سفالینه‌ی دوره‌ی سوم سیلک کاشان
۵۴	شکل (۳-۹) طرح سفالینه‌ی دوره‌ی سوم سیلک کاشان
۵۵	شکل (۳-۱۰) نقش سفالینه‌ی شوش
۵۶	شکل (۳-۱۱) نقش سفالینه‌ی تل باکون، ۴۰۰۰ سال قبل از میلاد
۵۷	شکل (۳-۱۲) نقش سفالینه‌ی شوش
۶۰	شکل (۳-۱۳) بخشی از نقش خطی عکس (۳-۷)
۶۱	شکل (۳-۱۴) نقش سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران به عنوان یک واگیره
۶۱	شکل (۳-۱۵) طرح سفالینه‌ی تل کفتری، ۲۲۰۰-۱۶۰۰ سال قبل از میلاد
۶۲	شکل (۳-۱۶) طرح سفالینه‌ی سیلک کاشان، هزاره اول قبل از میلاد
۶۴	شکل (۳-۱۷) طرح سفالینه‌ی مکشوفه از تپه‌ی سیلک کاشان
۶۵	شکل (۳-۱۸) طرح سفالینه‌ی مکشوفه از تپه‌ی سیلک کاشان، هزاره اول قبل از میلاد
۶۶	شکل (۳-۱۹) طرح سفالینه‌ی مکشوفه از تپه‌ی سیلک کاشان، هزاره اول قبل از میلاد
۶۶	شکل (۳-۲۰) بخشی از نقش خطی شکل (۳-۱۹)
۶۷	شکل (۳-۲۱) طرح سفالینه‌ی مکشوفه از تپه‌ی سیلک کاشان
۶۷	شکل (۳-۲۲) طرح سفالینه‌ی مکشوفه از تپه‌ی سیلک کاشان
۶۸	شکل (۳-۲۳) بخشی از نقش خطی عکس (۳-۱۳)
۷۰	شکل (۳-۲۴) نقش سفالینه‌ی شوش
۷۰	شکل (۳-۲۵) نقش سفالینه‌ی شوش
۷۰	شکل (۳-۲۶) نقش سفالینه‌ی پیشاتاریخی لرستان
۷۱	شکل (۳-۲۷) طرح سفالینه‌ی مکشوفه از اسماعیل آباد
۷۲	شکل (۳-۲۸) بخشی از نقش خطی عکس (۳-۱۷)

- شکل (۳-۲۹) بخشی از نقش خطی عکس (۳-۱۸)..... ۷۳
- شکل (۳-۳۰) بخشی از نقش خطی عکس (۳-۱۹)..... ۷۴
- شکل (۳-۳۱) نقش سفالینه از تل باکون..... ۷۵
- شکل (۳-۳۲) طرح سفالینه‌ی دوره‌ی دوم سیلک ۴۵۰-۵۵۰ سال قبل از میلاد..... ۷۵
- شکل (۳-۳۳) نقش سفالینه‌ی تپه‌ی قبرستان دشت قزوین، ۵۰۰-۱۰۰۰ سال قبل از میلاد..... ۷۶
- شکل (۳-۳۴) سفالینه‌ی مکشوف از تل باکون، ۵۰۰-۴۰۰۰ سال قبل از میلاد..... ۷۶
- شکل (۳-۳۵) طرحی از سفالینه‌ی تپه‌ی سنگ چخماق شاهرود، دوره‌ی نوسنگی..... ۷۷
- شکل (۳-۳۶) سفالینه‌ی مکشوفه از تپه‌ی گیان نهاوند..... ۷۹
- شکل (۳-۳۷) نقش سفالینه‌ای از تل باکون..... ۷۹
- شکل (۳-۳۸) نقش سفالینه‌ی مکشوفه از سیلک کاشان ۸۰
- شکل (۳-۳۹) نقش سفالینه‌ی از سیلک کاشان ۸۰
- شکل (۳-۴۰) نقش سفالینه‌ای از تل باکون فارس، هزاره چهارم قبل از میلاد ۸۱
- شکل (۳-۴۱) نقش سفالینه‌ای از تل باکون ۸۱
- شکل (۳-۴۲) نقش سفالینه‌ای از تل باکون ۸۲
- شکل (۳-۴۳) طرح سفالینه‌ای از گلینان فسا در استان فارس، هزاره چهارم قبل از میلاد..... ۸۳
- شکل (۳-۴۴) نقش سفالینه‌ی پیش تاریخی تخت جمشید..... ۸۳
- شکل (۳-۴۵) کف پای بودا با علامت چهار سواستیکا..... ۸۶
- شکل (۳-۴۶) نقش چلیپای شکسته بر روی سفالینه در ایران، ۴۰۰-۳۴۰ سال قبل از میلاد..... ۸۷
- شکل (۳-۴۷) نقش سفالینه‌ای از تل باکون فارس، هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد..... ۸۷
- شکل (۳-۴۸) نقش سفالینه از تل باکون فارس، هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد..... ۸۸
- شکل (۳-۴۹) نقش سفالینه از تل باکون فارس، هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد..... ۸۸
- شکل (۳-۵۰) نقش سفالینه از تل باکون فارس، هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد..... ۸۸
- شکل (۳-۵۱) نقش سفالینه‌ای از دوره‌ی دوم سیلک، ۴۵۰-۵۵۰ سال قبل از میلاد..... ۸۸
- شکل (۳-۵۲) نقش سفالینه‌ای از تل باکون فارس، هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد ۸۹
- شکل (۳-۵۳) نقش سفالینه از خوزستان، ۵۰۰ سال قبل از میلاد ۸۹
- شکل (۳-۵۴) نقش سفالینه‌ای از تل باکون فارس، هزاره‌ی چهارم پیش از میلاد ۸۹
- شکل (۳-۵۵) نقش سفالینه‌ی شوش ۸۹
- شکل (۳-۵۶) نقش سفالینه‌ای از شوش..... ۹۲
- شکل (۳-۵۷) طرحی از کاسه‌ی سفالین در شوش ۹۲
- شکل (۳-۵۸) طرحی از سفالینه‌ای از شوش ۹۲

- شکل (۳-۵۹) نقش خطی عکس (۳-۲۹) ۹۴
- شکل (۳-۶۰) طرح سفالینه‌ای از تل کفتری، ۱۶۰۰-۲۲۰۰ سال قبل از میلاد..... ۹۵
- شکل (۳-۶۱) طرح سفالینه‌ی دوره‌ی سوم سیلک..... ۹۵
- شکل (۳-۶۲) طرح سفال سبک اردبیل، آذربایجان شرقی: دوره‌ی اولیه ۹۷
- شکل (۳-۶۳) طرح سفال سبک اردبیل، آذربایجان شرقی: دوره‌ی اولیه..... ۹۷
- شکل (۳-۶۴) طرح سفالینه‌ی تپه‌ی حصار دامغان، ۳۳۰۰-۳۵۰۰ سال قبل از میلاد ۹۸
- شکل (۳-۶۵) نقش سفالینه‌ی پیش تاریخی از شوش..... ۹۹
- شکل (۳-۶۶) نقش سفالینه‌ی پیش تاریخی از شوش..... ۹۹
- شکل (۳-۶۷) نقش چهار مثلث ۹۹
- شکل (۳-۶۸) نقش سفالینه‌ی پیش تاریخی از تپه‌ی حصار دامغان..... ۱۰۰
- شکل (۳-۶۹) نقش سفالینه‌ی ایران پیش از میلاد..... ۱۰۰
- شکل (۳-۷۰) طرح سفالینه‌ای از سومر، ۵۰۰۰ سال قبل از میلاد..... ۱۰۲
- شکل (۳-۷۱) نقش سفالینه‌ی مکشوفه از شوش..... ۱۰۳
- شکل (۳-۷۲) نقش سفالینه‌ای از تل باکون..... ۱۰۳

فهرست عکس‌ها

صفحه	عنوان
۵۱	عکس (۳-۱) سفالینه ایران، ۳۶۰۰ سال پیش از میلاد.....
۵۲	عکس (۳-۲) سفالینه‌ی مکشوف از تپه ایقربولاغ نزدیک به تپه اسماعیل آباد
۵۵	عکس (۳-۳) سفالینه‌ی شوش، ۴۰۰۰-۴۵۰۰ سال قبل از میلاد
۵۵	عکس (۳-۴) سفالینه تل باکون، ۳۵۰۰-۴۵۰۰ سال قبل از میلاد
۵۶	عکس (۳-۵) سفالینه‌ی مکشوفه از تپه گیان نهاوند
۵۷	عکس (۳-۶) سفالینه‌ی مکشوفه از گرمابک تماجان املش، دوره آهن
۶۰	عکس (۳-۷) طرح سفالینه‌ی دوره سوم سیلک کاشان
۶۲	عکس (۳-۸) سفالینه‌ی مکشوفه از چغاسبز در کوه‌دشت لرستان، ۲۰۰۰-۱۵۰۰ سال قبل از میلاد.....
۶۲	عکس (۳-۹) سفالینه‌ی دوره‌ی ششم سیلک کاشان.....
۶۳	عکس (۳-۱۰) سفالینه‌ای از شوش، ۳۵۰۰ سال قبل از میلاد
۶۴	عکس (۳-۱۱) تکه سفالی مکشوفه از سیلک کاشان.....
۶۵	عکس (۳-۱۲) سفالینه‌ی دوره‌ی ششم سیلک کاشان، ۹۰۰-۸۰۰ سال قبل از میلاد.....
۶۸	عکس (۳-۱۳) سفالینه‌ی پیشاتاریخی تخت جمشید.....
۶۹	عکس (۳-۱۴) سفالینه‌ی تپه‌ی گیان نهاوند، ۲۵۰۰ سال قبل از میلاد.....
۶۹	عکس (۳-۱۵) سفالینه‌ی مکشوفه از تپه جمشیدی.....
۷۱	عکس (۳-۱۶) سفالینه‌ی دوره‌ی اول تل شغا.....
۷۲	عکس (۳-۱۷) آوندی از شوش، هزاره چهارم قبل از میلاد.....
۷۳	عکس (۳-۱۸) سفالینه‌ی مکشوفه از تپه گیان نهاوند.....
۷۴	عکس (۳-۱۹) سفالینه‌ی مکشوفه از شوش، نیمه‌ی دوم هزاره‌ی چهارم قبل از میلاد.....
۸۲	عکس (۳-۲۰) سفالینه‌ای از دوره‌ی سوم سیلک، ۳۱۰۰ سال قبل از میلاد
۸۳	عکس (۳-۲۱) سفالینه‌ای از دوره‌ی پنجم سیلک.....
۸۴	عکس (۳-۲۲) سفالینه‌ای از تل باکون، ۴۰۰۰-۳۶۰۰ سال قبل از میلاد.....
۸۴	عکس (۳-۲۳) سفالینه‌ای از تل باکون، ۴۵۰۰-۳۵۰۰ سال قبل از میلاد
۸۴	عکس (۳-۲۴) سفالینه‌ای از سیلک، هزاره‌ی اول قبل از میلاد.....
۹۰	عکس (۳-۲۵) تکه‌ای از سفالینه‌ای از تل سیاه واقع در داراب فارس.....
۹۰	عکس (۳-۲۶) سفالینه‌ای از ایران، هزاره اول قبل از میلاد.....
۹۲	عکس (۳-۲۷) سفالینه‌ی شوش، نیمه‌ی دوم هزاره‌ی چهارم قبل از میلاد.....
۹۳	عکس (۳-۲۸) سفالینه‌ی دوره‌ی اول شوش، ۳۵۰۰ سال پیش از میلاد.....

- عکس (۳-۲۹) سفالینه‌ی مکشوفه از تل باکون ۹۴
- عکس (۳-۳۰) سفالینه‌ی از خوراب بمپور، ۲۵۰۰-۲۰۰۰ سال قبل از میلاد..... ۹۶
- عکس (۳-۳۱) سفالینه‌ی مکشوفه از شوش، نیمه‌ی دوم هزاره چهارم قبل از میلاد..... ۹۶
- عکس (۳-۳۲) سفالینه از تل کفتری، ۲۰۰۰-۱۸۰۰ سال قبل از میلاد..... ۹۸
- عکس (۳-۳۳) سفالینه از تپه‌ی حصار دامغان، ۳۶۰۰ سال پیش از میلاد..... ۱۰۱

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

بقایا و آثاری که در رهگذر زندگانی بشر در طول هزاران سال در کره زمین بر جای گذارده شده است بهترین نموداری است که به خوبی گویای کیفیت و چگونگی زندگانی بشر در دوران‌های مختلف است. هر یک از آثار باستانی به زبان حال بیانگر زیبایی شناسی و تفکر مردمانی است که دست‌ساخته‌هایشان با فکر و اندیشه‌ای پایدار و عمیق گره خورده بود. در میان جمع آثار باستانی سفال از مزیت خاصی برخوردار است و هنگامی هم که به صورت بوم نقاشی وارد مقوله‌ی هنر شد، موارد کاربردی آن ثبت پیام‌ها، خواسته‌ها، نیازها، دادن اطلاعات و در حقیقت انتقال اندیشه بود.

یکی از اندیشه‌ها بحث مفاهیم اعداد است که به نظر می‌رسد که آدمیان را از همان نخستین روزها مجذوب خود کرده بوده است. در این پژوهش نیز مسئله‌ای که مورد تحقیق قرار گرفته است با مبحث و مفهوم عدد کاملاً در ارتباط است. در مطالعه‌ی سفالینه‌های قبل از میلاد در ایران به کرات و گاهی با تأکیدهایی بسیار روشن و غیر قابل انکار به تزئینات و نقوشی برمی‌خوریم که به صورت انکار ناشدنی‌ای به نظر می‌رسد که به یک عدد خاص اشاره دارند، عددی که در قالب‌ها و اشکال متفاوتی متجلی شده است و آن عدد، عددی جز چهار نیست.

و با توجه به این که ایرانیان سعی در بازسازی آنچه چشم می‌بیند نداشته‌اند، بلکه جلوه‌ی فراطبیعی هنر مد نظرشان بوده و با تکیه بر این باور که هیچ هنری پدید نیامده، مگر این که پشتوانه‌ای اعتقادی به آن سمت و سو دهد، در این تحقیق سعی بر آن شده است که به چرایی و چگونگی این تجلی پرداخته شود. این پژوهش در سه فصل این هدف را پی‌گیری نموده است که هر فصل به بحثی پیرامون موضوع اصلی پرداخته است. فصل اول کلیات تحقیق می‌باشد که در طی آن تلاش شده که به اجزا پایان نامه به طور کلی اشاره شود. در این فصل به تعریف موضوع پژوهش و اهمیت و ضرورت این موضوع و اهداف و فرضیه‌ها و ارکانی از این دست اشاره شده که این ارکان در واقع، ایجاد کننده قلمرو چشم اندازی هستند که نشان می‌دهند که محتوای این پایان نامه چیست.

فصل دوم این رساله به بررسی و شناخت جایگاه عدد چهار در فرهنگ ایران اختصاص یافته است؛ برای جستجوی ردپای چهار در فرهنگ ایران نگاهی داریم به عرصه‌های مختلف فرهنگ از جمله وادی ادبیات، دین، موسیقی و شهرسازی و معماری.

در فصل سوم این پژوهش به شناخت و بررسی جایگاه و نمود عدد چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران خواهیم پرداخت که در بخش اول آن چرایی‌های احتمالی تجلی این عدد در بستر سفالینه‌ها در بازه‌ی زمانی و مکانی مورد نظر پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد و در بخش دوم نیز با دیدی تجسمی به چگونگی این تجلی با بررسی نقش سفال‌ها از نظر محتوای بصری در طی ۱۰۵ تصویر که از مطالعه‌ی هزاران نقش مرتبط با این مقوله انتخاب شده‌اند پرداخته شده است.

۱-۲- بیان مسئله (تعریف موضوع پژوهش)

هنر هر قوم و ملتی بزرگترین هدیه به تاریخ آن سرزمین است. به جرأت می‌توان گفت سفالگری از مهم‌ترین و ابتدایی‌ترین هنرهای دست بشر است که همواره راهگشای محققان برای جستجو در ادوار گذشته بوده است.

سفالگران با نقوش کردن سفالینه‌ها، در واقع از آنها به عنوان جایگاهی برای بیان افکار و عواطف و تجسم باورها و اعتقادات خود بهره می‌گرفته‌اند. در مطالعه‌ی نقوش روی سفالینه‌ها بسیار به نقوشی برمی‌خوریم که بر پایه‌ی تقسیمات چهارگانه تصویر شده‌اند و یا به نوعی می‌توان تجلی عدد چهار را در ترسیم آن‌ها شاهد بود.

بدون شک برخی از اعداد وجود دارند که در میان اقوام و فرهنگ‌های گوناگون دارای اهمیت ویژه‌ای بوده‌اند و این گونه به نظر می‌رسد که عدد چهار نیز در فرهنگ و هنر ایران به ویژه هنر سفالگری از تقدم و اولویتی خاص برخوردار بوده است. پژوهش حاضر، جستاری است پیرامون عدد چهار و چگونگی تجلی آن در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران که به بررسی جایگاه و نمود این عدد در این سفالینه‌ها می‌پردازد و در تلاش است که تلقی انسان ابتدایی را از این عدد در چگونگی پیدایش برخی نقوش جستجو کند. این پژوهش همراه با ارائه‌ی نمونه‌های سفال پیش از میلاد نشان می‌دهد که به چه میزان و چگونه عدد چهار در بستر هنر سفالگری نمود یافته است که به عنوان نخستین مورد می‌توان به سفالینه‌های شوش و سیلک اشاره کرد که در آن‌ها به نقوشی بر اساس تقسیمات چهارگانه برمی‌خوریم که خود می‌تواند به نوعی دلالت و تأکید بر عدد چهار را بیانگر باشد. هم‌چنین نقش پررنگ عناصر چهارگانه آب، باد، خاک و آتش در هنر سفالگری می‌تواند به نوعی به اهمیت و نقش این عدد در این هنر اشاره داشته باشد و یا شاید حاکی از این باشد که زیباترین اندیشه‌های هنری سفالگران، در حصار این عدد گنجانیده شده است.

و اساساً عدم آگاهی از وجود چنین حضوری که گاه چنان پررنگ می‌نماید که به سختی می‌توان منکر آن شد و چگونگی این نفوذ مشکلی است که این تحقیق در راستای حل و فصل آن گام برمی‌دارد. بررسی بصری نمونه‌های سفالینه‌های پیش از تاریخ و ردیابی عدد چهار در آن و چگونگی تجلی آن در این هنر، راهکاری است برای پیشبرد این مهم. باشد که این پژوهش جنبه‌های تاریکی از تاریخ هنر سفالگری را روشن‌تر شود.

۱-۳- اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش

تلاش برای شناخت ناشناخته‌ها و ردیابی اعتقادات و باورهای ایرانی در گذر تاریخ می‌تواند زمینه‌ساز قابل اطمینانی باشد در بازسازی صورت در حال خاموشی و فراموشی زیبایی شناسی و تفکر مردمانی که در طول هزاران سال، هر چه می‌ساختند زیبا و محکم و عمیق بود و هر دست‌آوردی حکایت از وسواس و کوششی داشت که به زندگی معنا می‌داد و لحظه‌ای را وسعت و عمق می‌بخشید.

کنکاش و تعمق پیرامون تجلی و نفوذ عدد چهار در هنر سفالگری که تا کنون بدان پرداخته نشده است می‌تواند افق‌های جدیدی را در پژوهش‌های مربوط به هنر سفالگری ایران بگشاید که خود می‌تواند آغازی مناسب برای پژوهشگران و محققانی باشد که مایلند در وادی و گستره پهناور هنر سفالگری به تحقیق و تفحص و گفتن ناگفته‌ها بپردازند و اساساً عدم آگاهی از وجود چنین حضوری که گاه چنان پررنگ می‌نماید که به سختی می‌توان منکر آن شد و ناشناخته بودن چگونگی این حضور و نفوذ مشکلی است که ضرورت انجام این تحقیق را آشکار می‌سازد.

۱-۴- اهداف پژوهش

اهم اهداف این پژوهش شناخت جایگاه عدد چهار در فرهنگ ایران، شناخت جایگاه عدد چهار در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران و نهایتاً شناخت چگونگی تجلی و نمود این عدد در سفالینه‌های پیش از میلاد در ایران می‌باشد.

۱-۵- چارچوب نظری پژوهش

در ابتدای مسیر تحقیق به بررسی عدد چهار و شناخت جایگاه این عدد در فرهنگ ایران پرداخته و در ادامه با توجه به فرضیات مطرح شده مبنی بر تجلی این عدد در هنر سفالگری به بررسی و شناخت چگونگی این نمود پرداخته می‌شود و در این راستا و جهت پیشبرد این مهم نقوش و مفاهیم مرتبط با عدد چهار در سفالینه‌های پیش از تاریخ در ایران استخراج و مورد مطالعه و بررسی قرار خواهند گرفت.

۱-۶- روش پژوهش

روش تحقیق در این رساله از نظر هدف کاربردی نظری بوده و به روش تاریخی توصیفی انجام شده است و مطالب به روش اسنادی (کتابخانه‌ای) گردآوری شده‌اند.